

son säger sig inte vara kritisk mot samtidsstudier men menar ändå att samtids-etnologin ”i alltför hög grad är reflekterande till sin karaktär” (s. 30), och att den därmed frånhänder sig analytiska förklaringar. Det kulturhistoriska perspektivet är enligt författaren inriktat på att alltid söka de historiska rötterna och förklaringar till de tillstånd vi finner i samtiden. Vad jag saknar här är ett förtydligande av att historiska perspektiv endast är en förklaringsvariabel eller analysmetod bland flera andra. ”Icke-historiska” analysmetoder framkommer till viss del i kapiteln med de analytiska frågeställningarna, även om ett stort antal av de arbeten som används som exempel arbetar just med ett kulturhistoriskt perspektiv. Jag vågar påstå att det idag finns en osäkerhet om hur etnologins samtidsperspektiv och kulturhistoriska perspektiv är relaterade till varandra. Förvisso är en ämnesintroduktion för nya studenter kanske inte rätt forum för att ta upp en sådan inomvetenskaplig diskussion, men samtidigt är den en viktig beståndsdel för att förstå hur etnologiämnet formats och formas idag.

Men, för att avsluta, detta är en mycket bra introduktionsbok till etnologiämnet som kan fungera utmärkt som kurslitteratur på grundkursen. Och hur motsvarades mina högt ställda förväntningar? Jo, trots det som diskuterats ovan så är denna bok definitivt ett ”äntligen!”.

Åsa Alfberg, Lund

Billy Ehn & Orvar Löfgren: *Kulturanalytiska verktyg*. Gleerups, Malmö 2012. 169 s. ISBN 978-91-40-68096-9.

Hur kan en kulturanalytisk forskare närma sig sminkning, kaffepaus, hemmasnickrande eller andra vardagliga fenomen? Det är den undran som är utgångspunkt för Billy Ehns och Orvar Löfgrens *Kulturanalytiska verktyg*. Författarna skriver att när de reflekterat över sina många undersökningar av olika kulturella fenomen, såväl i samtiden som i det förflutna, upplevt att de varit uppmärksamma på den vardagslunk i vilken det mesta av mänskligt handlande är inbäddat. Vardagliga göromål som att vänta på bussen, städa lägenheten eller dagdrömma kan vid en första anblick tyckas obetydliga och formlösa till karaktären. Men det är – enligt författarna – just i denna vardaglighet som samhällets villkor skapas eller utmanas. Det är också därför som vardagen är viktig att undersöka. Men hur kan det göras?

Med *Kulturanalytiska verktyg* vill författarna alltså ”få grepp om det undflyende i vardagslivet genom att

utveckla kulturanalysen med hjälp av olika verktyg och perspektiv” (s. 6). Därtill vill de visa hur etnografi och kulturanalys går till, från idé till skrivfas. Det finns också en tredje ambition med boken. Etnografi och kulturanalys är inte bara för akademien utan används också i utredningar inom såväl förvaltningar som inom kommersiella verksamheter. Författarna vill därför diskutera vad som händer när man tar det kulturanalytiska arbetet ut från universitetet och in i arbetslivet eller i samarbetsprojekt med andra discipliner och verksamheter. Att föra samman dessa tre syften i en publikation på 169 sidor är ett ambitiöst projekt, som i stort förs i hamn.

Kulturanalytiska verktyg består av en inledning som redogör för etnografi och kulturanalys som vetenskapligt projekt och tio kapitel uppdelade i två block. Det första blocket rymmer sju kapitel som vart och ett presenterar en problematik knuten till vardagliga praktiker. Det kan vara hur man kan studera när par flyttar ihop och vardagar ska flätas samman, hur man kan fånga stämningen på en järnvägsstation eller hur man med hemelektronik som utgångspunkt kan undersöka den vardagliga tingsligheten. Författarna redogör för fem moment som återfinns i de flesta studier. Först en initierande fas när man som etnograf söker efter idéer och uppslag för var och hur en undersökning kan genomföras. Här är det fortfarande öppet i vilket material eller vilka frågor som undersökningen i slutändan kommer att landa. Därefter vänder forskaren sig till litteraturen, dels för att se vad som redan finns skrivet, dels för att vässa sina frågor. Inspiration kan då hämtas från såväl fack- och teoretisk litteratur som från skönlitteratur. Ett av de bestående intrycken från *Kulturanalytiska verktyg* är också den stora beläsenhet som författarna uppvisar. Efter dessa två inledande moment följer sedan själva materialinsamlingen, som övergår till den fjärde fasen analys och en avslutande skrivfas. Bokens andra block ägnas åt vad som händer när kulturanalysen används utanför akademien. Här presenteras t.ex. samarbetet i ett tvärvetenskapligt projekt där byggandet av Öresundsbron studerades och hur etnografi kan brukas i mer kommersiella verksamheter som när en bank behövde få veta mer om sina kunder.

Etnografi presenteras i bokens inledning som ett samlingsnamn för ett antal kvalitativa metoder som används för att samla in ett material som både detaljerat och konkret beskriver vardagsliv. Författarna lyfter fram traditionella grepp som deltagande observation och samtalsintervjuer, men betonar också autoetnografi (en metod som tillämpas på ett särskilt övertygande sätt),

skuggning och att uppmärksamma hur ting och föremål är integrerade i vardagen. Kulturanalys är då att med hjälp av det etnografiska materialet undersöka människors handlingar. Med prefixet kultur faller fokus på hur gemenskaper formas och utmanas. Här ges en kort introduktion till kulturbegreppet som definieras som ett analytiskt redskap med vilket man kan se samhället på ett visst sätt. Författarna redogör för hur intresset för vad kulturbegreppet ger för kunskap förskjutits från att belysa meningsskapande och kognitiva mönster till en vilja att förstå det som människor inte har ord för eller tänker på, ett skifte som för fokus från ett medvetet och verbaliserat handlande till det outtalade och taget för givna. Det kulturanalytiska intresset har med andra ord flyttats från tankar och kognitiva kartor mot kropp och sinnen, känslor och handgrepp. För att kunna fånga hur det går till när vardagen blir tagen för givna lanserar författarna begreppet *kulturella läroprocesser*, med vilket menas att det som tas för givet i ett visst sammanhang är något man tillskansar sig genom att leva och verka just där.

Författarnas teoretiska beläsenhet är bred och brokig. Och de nämner att de under åren påverkats av flera olika tänkare. Det är dock tre grundläggande idéer som fogas samman i det teoretiska bygge som ligger till grund för *Kulturanalytiska verktyg*. Det första är en inriktning mot vad människor gör och känner. Det andra är hur den omgivande miljön och de fysiska tingen medagerar i mänskliga aktiviteter. Det tredje är att kultur är något som görs och upprepas i små vardagshändelser snarare än logiska system. Författarna knyter sitt teoretiska anslag till vad som kallas ”*non-representational theory*” och som bl.a. utvecklats av kulturgeografen Nigel Thrift. Detta teoretiska grepp är väl anpassat till ett av bokens syften, nämligen att undersöka den del av vardagen som har en tendens att försvinna i undersökningar. Med ”*non-representational theory*” söker forskaren snarare efter det oförutsägbara i vardagen än efter regler och rutiner.

Det etnografiska och kulturanalytiska arbetet presenteras som ett hantverk. Forskaren har en verktygslåda fylld med metodologiska instrument och analytiska färdigheter. Med dessa verktyg kan forskaren både ”skaffa” fram sitt material och sedan analysera det. Författarna kallar rotandet i verktygslådan för *bricolage-metoden*. Termen *bricolage*, som är lånad från franskan, syftar på mångsyssleri och improvisation. Forskaren ska kunna begagna olika färdigheter i olika situationer, en kompetens som övas upp genom träning. De etnografiska redskapen är blick, hörsel, känsel, tal- och skrivförmåga,

medan de kulturanalytiska är att tänka med hjälp av teoretiska begrepp, i allegorier eller att se samma fenomen från olika perspektiv. Den forskartyp som träder fram i texten är nyfiken och hela tiden beredd att söka information på oväntade platser. Det är dock en nyfikenhet som balanseras av ett ständigt tvivel. Är det så här eller kan det vara på ett annat sätt? Det finns en gränslöshet hos etnografen som förmodligen kan väcka ett igenkännande hos flera forskare. För att använda en kliché: att vara kulturanalytiker är inget arbete, det är en livsstil. ”Den jourhavande etnografen är alltid på språng” som författarna skriver (s. 25). Den hantverkande etnografen framstår som lite världsfrånvärd och vardagen bemästras genom en distanserad blick. När fåget stannar och resenärerna undrar vad som hänt och när de ska komma hem tar etnografen fram sitt block och sin penna och börjar anteckna vad medresenärerna gör och säger.

Bokens framställning är sökande till sin karaktär. Som läsare kan man i kapitel för kapitel följa hur frågor leder till följdfrågor. Det är inspirerande. Det är en bok som man med fördel kan gå tillbaka till flera gånger. Författarna väcker tankar och visar på associationsbanor och analytiska verktyg. Här ligger styrkan i boken. Läsaren får ta del av olika konkreta sätt att komma igång med en studie: Låt någon beskriva innehållet i sin plånbok, gör en snabb enkät på facebook eller gör en kort snabbintervju. Författarna ger också exempel på fem analytiska verktyg som kan tillämpas i de flesta undersökningar, nämligen att söka efter brytpunkter, studera inläring, söka kulturella kontraster, fokusera känsleregister eller uppmärksamma materialiteter. Allt presenterat med tydliga exempel och en resonerande ton som är lätt att följa. Jag fastnar t.ex. för uttrycket *rytmanalys*. Med det menas hur människor organiserar tid, rum och rörelse. Med tankefiguren *rytmanalys* kan man reflektera kring hur människor använder en viss plats. Hur ser det ut under olika tidpunkter? Vem använder den när? Att studera platser ur dessa aspekter är i sig inte nytt. Men metaforen *rytmanalys* följer ett särskilt analytiskt förhållningssätt till tid och rum. Där fokus inte faller på de skillnader som utmärker en plats eller ett sammanhang vid olika tidpunkter utan på den dynamik och det processuella förlopp som blir tydligt om ett sammanhang följs under en längre period. Ett analytiskt tillvägagångssätt som ger sig vinn om detaljernas betydelse, men där den analytiska insikten inte ligger i detaljerna i sig utan i de mönster som uppstår när detaljer relateras och fogas till varandra.

Samtidigt som författarna visar på den lustfyllda kulturalistiska forskningsprocessens flexibilitet sätter de också ner foten. Det är en lekfull metod, men inte ett lekfullt tyckande. Observationer ska kunna utsättas för granskning. Är iakttagelser korrekta eller missvisande och hur avgörs det? De är också noga med att påpeka att iakttagelserna av vardagens detaljer inte är ett självändamål, utan vägen till mer allmänna slutsatser. Som läsare blir man inte skriven på näsan. De forskningsmässiga grunderna skjuts snarare in som tänk-på-att-kommentarer. När jag läste hände det flera gånger att jag började reservera mig mot texten. Men måste inte studenten tänka på undersökningens avgränsningar eller studiens problemställning? Min fundering var oftast obefogad och några sidor senare fanns det som jag efterfrågat. Den som vill läsa om forskningsetiska principer får t.ex. vänta till ett stycke på nästsista sidan. Jag tror att upplägget är inspirerande för studenter, men att man som handledare får ha lite is i magen när man läser.

Uppslagen för hur en studie kan initieras är alltså både engagerande och tänkvärda. Vad jag saknar och som jag finner vara ett av bokens tillkortakommande är hur undersökningarna sedan ska föras från fantasi-egande analytiska ingångar till påståenden om kulturella skillnader och mönster. Författarna betonar som jag tidigare nämnt att etnografiska detaljer, observationer och uppslag inte har ett egenvärde. Det är en metod för att problematisera och göra större samhällsmönster tydliga. Mångfalden av inspirerande infallsvinklar till trots kan jag inte låta bli att undra vad som hänt om någon av dessa strukits och något av de sju problemområden som skisserats tydligare förts fram till fullödiga analys. Kanske kan man argumentera för att syftet med boken inte är att visa på större kulturmönster utan att utarbeta verktyg för att studera det undflyende vardagslivet. Men som författarna alltså själva säger är detta inget självändamål. I ett kapitel om hemmabyggnad beskrivs hur det kan gå till när någon snickrar till en duschtrall. Som grepp används en stilövning och snickrandet presenteras i form av en manual, en berättelse och en analys. Här visas på skrivandets betydelse för att förmedla insikter om vardagliga aktiviteter. Det resoneras om de olika texterna och vi får veta att snickrandet både är ett mentalt och ett praktiskt arbete. Därefter får vi kortfattat veta att duschtrallen handlar om större frågor än vad vi först anade. Det handlar om synen på kroppsarbete, hemskötsel och könsuppdelade arbetsordningar. Det handlar också om kulturell inläring av tekniska färdigheter, men även om verktygsindustrins och byggvaruhusens

inflytande på den privata fritiden och hushållsekonomi. Jag betvivlar inte analysen. Men jag saknar en längre diskussion om det översättningsarbete som sker mellan detaljer och större mönster. Det här är en invändning som kan vändas mot flera forskare och på den här punkten rannsakar jag också mig själv. Det är det etnografiska och kulturalistiska arbetets problematiska steg. Författarna skriver att fantasi och inlevelseförmåga är en oundgänglig del av forskningsprocessen och visst är det så. Löfgren och Ehn hör till etnologins nestorer – vare sig de vill eller inte – och just därför vore det intressant att djupare få ta del av deras insikter om de analytiska översättningarnas procedurer. Hur bedömer en forskare vilken analys som är rimlig? Vad utmärker en övertygande tolkning? Det räcker knappast med att man blir överraskad, det krävs också något mer. När är det dags att överge en idé och söka nya analytiska spår? Här vore det intressant att få ta del av författarnas egna tillkortakommanden som forskare eller erfarenheter av att ha handledat många studenter och doktorander. När övertygas de av sina egna och andras tolkningar och när drar de i nödbromsen?

Denna fundering kan knytas till en annan. De bägge författarna lyfter vid återkommande tillfällen fram den oväntade tolkningens betydelse. Syftet med forskning är ju att på något sätt bringa fram ny kunskap eller nya perspektiv. När jag läser texten inspireras jag alltså av sättet att ställa frågor, men inte lika ofta av svaren. Det oväntade är sällan så oväntat som jag förväntat mig. Här kan invändas att boken främst vänder sig till nya studenter och att jag inte längre tillhör den målgruppen. Jag tror dock att det handlar om att ”det oväntade” i sig är värt att problematisera. Analytiska insikter är ofta så tätt knutna till teoretiska utgångspunkter att resultaten redan finns i frågan. Kanske handlar etnografi då mer om att visa på, nyansera och problematisera det vi redan tror oss veta. Och kanske är det så att det kulturalistiska tolkningsarbetet handlar om att visa på *hur* samhälleliga mönster kommer till uttryck och reproducerar sig i vardagliga relationer, inte att upptäcka dem. Dessa tankar får ytterligare näring när jag läser bokens avslutande del om när kulturalistiska tillämpningar utanför universitetet eller tillsammans med forskare från andra discipliner i tvärvetenskapliga projekt. Kanske är det just här i relation till andra kunskapsstraditioner som kulturalistiskens vridande och vändande blir fruktbart.

Från de avslutande kapitlen tar jag med mig författarnas resonemang om hur kulturalistiska insikter kan presenteras och vad man bör tänka på när man möter

världen utanför universitetet. De lyfter fram vikten av att överraska uppdragsgivarna, men också att villkoren för att kunna överraskas är kulturellt förankrade. Den som utför en undersökning måste därför göra en analys både av uppdragsgivare och av det som de är satta att studera. Författarna betonar skrivandets praktik och dess betydelse för kulturanalytiker. Det är i skrivandet som empirin blir till, och det är genom skrivandet som resultat förmedlas. Men i avsnittet om den tillämpade etnografin visar författarna hur skriftliga rapporter också måste kompletteras med andra presentationsformer. Vikten av tydliga modeller, fängslande berättelser, bilder och metaforer som i bokens inledande kapitel är viktiga analytiska redskap blir här också tydliga som pedagogiska hjälpmedel när en undersöknings komplexa insikter ska förmedlas tydligt och lättfattligt.

Kulturanalytiska verktyg är en på många sätt bra bok och jag har raskt lagt in den som en huvudbok på en kurs som jag undervisar i. Därmed inte sagt att jag saknar reservationer. *Kulturanalytiska verktyg* är en inspirationskälla med drag av forskningsprogram. Den kan också läsas som ett diskussionsinlägg i hur kulturanalys kan praktiseras och läras ut. Jag tror det senare är ett bra sätt att närma sig boken och som sådan kan den läsas och diskuteras såväl av studenter som kollegor.

Lars Kaijser, Stockholm

Lars-Eric Jönsson, Anders Persson & Kerstin Sahlin: *Institution*. Liber AB, Malmö 2011. 128 s. ISBN 978-91-47-09564-3.

Platser, rum, organisationsformer eller socialt tvång? Vad menar vi när vi säger att någonting är en institution? Vem använder begreppet och vad menar de?

Vissa människor blir inte medvetna om hur de gör förrän de avviker från det förgivettagna mönstret. För andra kan samma självklarheter vara outhärdliga inslag i den egna vardagen. Vardagen regleras i mycket av sin upprepning av förgivettagna idéer om hur det vi gör ska göras i olika sammanhang. Det upprepade skapar förväntningar om vad som kan tänkas komma och hjälper individer att navigera i tillvaron. En trygghet, men ibland också en järnbur. Ibland blir relationen mellan kollektiv förväntan och individuell frihet t.o.m. omsatt i konkreta, materiella platser och rum. Anstalter, skolor och andra myndigheter kan ses som ett förtingligt uttryck för institutionernas fostrande samhällsfunktion. I alla fall

om man skall tro på författarna till boken *Institution*.

Etnologen Lars-Eric Jönsson, sociologen Anders Persson och företagsekonomen Kerstin Sahlin ger sig i denna bok i kast med att undersöka de mångbottnade perspektiv som präglar institutionsbegreppet och bringa klarhet i de frågor det väcker. Boken är kort – bara 128 sidor och ges ut som en del i Libers bokserie *Be-Greppbart*, som är en serie av introducerande böcker i kultur- och samhällsvetenskaper, där varje bok behandlar ett centralt samhälls- och/eller kulturvetenskapligt begrepp. Det är en passande textbok för studenter eller forskare som vill få en överblick eller ingång i komplexiteten i begreppet eller lägga till ett nytt redskap i sin akademiska verktygslåda.

Begreppet institution dyker upp i olika skepnader och författarna angriper det utifrån sina tre disciplinära bakgrunder. Boken tar avstamp i etablerade sociologiska perspektiv och klassiska teorier om institution för att spänna sig över dess bruk i vardagen och institutioner som bebyggda platser samt vidare till institutionsbegreppets inflytande över organisationsforskning. För att belysa mångfalden i de perspektiv som präglat institutionsforskningen ger författarna förslag på definitioner som haft betydelse för vetenskapliga förståelser. Från legitimerade sociala grupperingar eller kognitiva, normativa och regulativa strukturer och aktiviteter till mönster och etablerade sätt att göra saker eller kulturella system som människor skapar och använder för att anpassa sig till nödvändigheterna i sin omgivning. När Jönsson, Persson och Sahlin ger sig i kast med institutionsbegreppet är det relationen mellan förändring och tröghet, individ och kollektiv som står i förgrunden.

Författarna är överens om att samtliga definitioner av institutionsbegreppet syftar till att förklara frågor om samhällelig kontinuitet, stabilitet och ordning. Eftersom institutionalisering syftar på fenomen som är relativt trögörliga blir frågor om tid centrala för begreppet då tiden är själva förutsättningen för att fenomen och handlingar ska kunna förstås som just institutionaliserade. Utan upprepade observationer över tid blir det stabila eller tröga omöjligt att observera. Tröghet handlar om vad som är etablerat i samhället, vilka sociala praktiker och handlingsmönster som upprepas i liknande sammanhang över tid och de konkreta och över lång tid beständiga inrättningar som vi ofta inom vetenskaplig verksamhet kallar institutioner, exempelvis skolan, familjen och fängelset, skriver författarna.

Ett av författarnas centrala argument till den samtida forskningen är att tonvikten inom forskning på senare tid